

УДК 911:371.3

Л.І. Круглик

Інститут педагогіки АПН України, м. Київ

ДОПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Вступ. Постановка проблеми. Відомо, що система профільного навчання в середньому навчальному закладі є важливим чинником інноваційного розвитку України. Це «модернізація системи освіти у напрямі підготовки конкурентноспроможної особистості» [8, с.5]. В результаті, як указує В.Г. Кремень, «актуальним завданням сьогодення в галузі освіти є підготовка людини, здатної творити і сприймати зміни, нововведення, налаштованої на набуття ціннісно значущих компетенцій, необхідних їй спочатку для самовизначення у виборі профілю навчання, а потім і профільного самовизначення» [4, с.2].

Аналіз останніх досліджень. Виникає питання: який же стан справ у підготовці учнів до профільного навчання? Адже незабаром згідно з Концепцією профільного навчання в класах старшої школи за наказом МОН України № 145 від 09.03.2005 р. «Про типові навчальні плани для профільних шкіл (Концепція профільного навчання в старшій школі)» [2, с.3-15] буде здійснено профільне навчання, бо ідея такого навчання є наріжним каменем у підготовці учнів, здатних творити і бути готовими до змін, які будуть зустрічатись у їхньому житті. Ця ідея націлює вчителів географії створити такі умови, які б сприяли становленню навчального середовища, в якому був би диференційований підхід у процесі вивчення соціальної географії.

Мета статті – висвітлення особливостей допрофільної підготовки учнів при вивченні соціальної географії.

Виклад основного матеріалу. Соціальна географія - це галузь соціально-економічної географії, що вивчає просторові процеси і форми організації життя людей, зокрема умови праці, побуту, особистісного розвитку й відтворення

життя. Глобальним об'єктом її дослідження є все людство. Конкретні об'єкти дослідження - територіальні спільності людей, особливо їх структурні зв'язки з виробництвом і навколишнім середовищем, просторова поведінка населення.

Соціальна географія досліджує також регіональні відмінності в способі життя людей, шляхи вирівнювання умов життя між різними районами і типами поселень. Деякими своїми проблемами вона безпосередньо змикається з географією населення. Саме в цих розділах і розглядається проблема профільного навчання, в яких йде мова про вибір професій у майбутньому і в зв'язку з цим - вибір курсів (як профільних) в економічній і соціальній географії, які вивчаються у старшій школі.

Соціологізація змісту шкільних курсів географії передбачає введення нових демографічних понять, понять про невиробничу сферу, соціальний (міжгалузевий) комплекс, його склад і структуру. Усвідомлення цих питань учнями відбувається на основі соціально-краєзнавчого матеріалу, який здобувається у процесі застосування активних методів та форм організації пізнавальної діяльності учнів.

Найбільший ефект у формуванні системи соціально-географічних знань має розробка творчих соціально-краєзнавчих завдань, які допомагають учням усвідомити планомірно-поетапні дії у набутті нових понять і практичних навичок в орієнтації вибору професії.

Саме через систему завдань при вивченні соціальної географії вчителі підходять у своїй діяльності до розкриття вибору і ознайомлення з деякими профілями у навчанні. Зокрема учні дізнаються про професії продавця, економіста, торговельного працівника у сфері послуг і в ряді інших сфер.

Допрофільна підготовка учнів в основній школі - це велика пропагандистська робота. Тому тут необхідно організовувати з учнями екскурсії на промислові і сільськогосподарські підприємства, особливо, якщо є можливість, де працюють їхні батьки, і там можна ознайомити учнів з відповідними галузями виробництва і профільною орієнтацією на професію.

За існуючою теорією основний зміст соціальної географії становлять питання територіальної організації населення, характеру його розселення, сфери обслуговування і споживання та місць прикладання праці. Об'єктами її дослідження виступає суспільство в територіальному вимірі та соціальний простір. Розрізняється просторова організація суспільства як інтегрованого цілого і просторова організація його складових частин - населення, соціальної інфраструктури, регіональних соціальних систем тощо. При цьому територіальна організація суспільного життя завжди має на собі відбиток соціальної диференціації в просторі. Завданням соціальної географії є дослідження рівнів соціального розвитку територій. Вони можуть бути комплексними, міжгалузевими і галузевими.

Згідно з визначеним змістом соціальної географії до її складу повинні входити такі блоки: а) загальна (теоретична) соціальна географія, яка повинна мати власні методологічні основи, проблемно-теоретичний аспект, сфери та межі застосування конкретних методів; б) галузева соціальна географія (географія населення і його виробнича і невиробнича сфери, сфери обслуговування, споживання, рекреації тощо); в) регіональна соціальна географія (соціальна географія України, соціальна географія зарубіжних країн).

На основі цього створюються курси для учнів старшої школи за вибором і особливо цінні курси, зміст яких присвячений сфері послуг. На думку М.Д. Пістуна [7, с.24-25], найактуальнішими науковими завданнями соціальної географії як профільної дисципліни є соціально-географічне районування, виявлення порайонних відмінностей в способі й рівні життя населення, вивчення регіональних факторів соціального розвитку, типізація соціально-географічних процесів і явищ, аналіз впливу наслідків науково-технічного прогресу та соціально-географічний розвиток території.

Практичним завданням соціальної географії є розробка наукових основ для ліквідації певних соціально-територіальних відмінностей у країні: деякі з них треба ліквідувати негайно (нормативне обслуговування населення закладами

соціальної інфраструктури), інші - поступово (використання ручної та механізованої праці, недостатній рівень кваліфікації робітників і службовців тощо), а окремі з них необхідно підтримувати і розвивати (національні традиції, культурну спадщину, трудові навички населення тощо).

Соціальна сфера у просторовому вимірі є також об'єктом дослідження соціальної географії. Соціальна сфера охоплює відносини між соціальними спільнотами, в середині цих спільнотей та між окремими особами. Саме в цій сфері протікає соціальне життя, в якому учні повинні обирати улюблені професії. Тут реалізуються соціальні потреби та інтереси соціальних груп і спільнотей, відносини суспільства й особи, вона охоплює умови життя людей, системи освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення тощо.

У вивченні соціальної географії профіль навчання - це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів і географічних галузей знань.

Отже, суспільна географія, виходячи з цього, є системою наукових галузей з географії, звичайно, в більшості з економічної географії. Вона має досить чітку гуманістичну спрямованість і є важливим засобом навчання та прогнозування явищ у природі і процесів у суспільстві.

Допрофільна підготовка учнів в основній школі при вивченні географії не заводить до оволодіння певним обсягом теоретичних і практичних знань. Географічна освіта має велике значення у формуванні духовної сфери людини, інтелектуальних і морально-етичних компонентів особистості.

Вимоги до розвитку особистості учнів визначили як одну з важливих засад забезпеченості провідної ідеї розвитку учня у процесі профільного навчання, що стало засобом реалізації ідеї розвитку учня в умовах вивчення географії в школі.

Профільне навчання - це старша школа (10-11 класи), а до цього є допрофільне навчання (5-9 класи). У нормативних документах про профільне навчання в старшій школі поставлені серйозні завдання. Вони ставляться перед

адміністрацією навчальних середніх закладів і вчителями, в тому числі і перед учителями географії. Вивчення відповідних курсів географічного профілю забезпечує вибір напрямів учнями в обранні в майбутньому улюблених професій. У виборі професій сприяє і навчання географії, тому профільний напрям важливий етап у підготовці учнів до життя. Життєва позиція вимагає від учнів відповідної підготовки. Переорієнтація мети географічної освіти потребує нових підходів щодо організації профільного навчання у процесі вивчення шкільних курсів географії в цілому і в старшій школі зокрема.

В основному в старшій школі учні вивчають такі курси, як «Країнознавство», «Землезнавство», «Краєзнавство», «Географія населення», «Географія рослин», «Геологія». «Картографія і топографія», «Суспільна і політична географія», «Економічна географія», «Економіка» і ін. З самого початку вивчення географії в школі в учня формується і розвивається пізнавальний інтерес до географії, а через нього і інтерес до професій. Тому пізнавальний інтерес відіграє найважливішу роль у здобутті географічних знань і економіко-соціальних у виборі професії в майбутньому житті учня. В цілому географія в основній школі і особливо соціальна, дає глибокі знання з геології, кліматології, метеорології, гідрології, економічної географії, економіки, картографії і топографії і політики окремих держав.

Отже, учень може орієнтуватись у виборі професії і в старшій школі обрати той курс, який ближче до його уподобань. А професії є різні, що пов'язані з вивченням географічних курсів. Це кліматолог, метеоролог, картограф, топограф, економіст, політолог і ін. Перші сходинки до цих професій формуються в основній школі під час допрофільної підготовки.

Формування і розвиток пізнавальних інтересів до географічних знань при вивченні курсів фізичної, економічної і соціальної географії є головною умовою в допрофільній підготовці учнів до набуття професій у майбутньому. Допрофільна підготовка починається з 5 класу під час вивчення курсу «Рідний край», коли учень знайомиться з географією своєї місцевості, і закінчується у 8-9 кла-

сах, коли учні вже серйозно задумуються над вибором професії і це прагнення набуває особливої актуальності.

Допрофільна підготовка у процесі вивчення географії в основній школі здійснюється за допомогою відомих і перевірених часом активних форм: факультативних занять, засідань географічних гуртків і секцій на заняттях позакласної роботи, учнівських круглих столів, географічних вечорів, конференцій, на яких учителі ознайомлюють учнів з різними професіями. Все це разом створює атмосферу, в якій учні почувають себе як людей, які «торкаються» своєї майбутньої професії.

У зв'язку з цим рекомендуємо вчителям у допрофільному навчанні організувати з учнями близькі і далекі екскурсії, туристські походи, відвідування музеїв, промислових і сільськогосподарських підприємств, природних об'єктів, а також розкрити форми організації пізнавальної діяльності учнів як фронтальна, індивідуально-диференційована та колективно-групова. При використанні таких підходів більшість завдань вимагає творчого застосування раніше набутих соціально-географічних знань з питань особливостей життя і праці населення в Україні.

У 9 класі при вивченні курсу «Економічна і соціальна географія України» в підготовці до навчання у профільній школі слід звернути увагу на такі напрями роботи як:

- характеристика професій у промисловості, сільському господарстві, транспорті, науці, культурі;
- надання консультацій відносно вибору професій;
- проведення відповідної роботи з батьками;
- характеристика професій у процесі вивчення географічного матеріалу безпосередньо на уроках.

Велике значення у підготовці учнів до профільного навчання мають спеціальні методичні рекомендації у вигляді статей і методичних посібників. Учителю зараз важко зорієнтувати учнів без відповідної підготовки самого себе. Тут

допомогли б і курси перепідготовки вчителів, на яких би можна було розгорнути дискусії відносно роботи вчителя в основній школі з метою організації допрофільної підготовки учнів до занять у старшій школі.

Висновки. Допрофільна підготовка учнів в основній школі - перша сходинка, яка торує шлях до професійного самовизначення. Здійснити її можна лише за умов багатовекторного ставлення до методики профільного навчання всіх служб освітянського загалу: методистів, науковців, працівників органів народної освіти районного і обласного масштабів.

Література:

1. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної географії. - К.: Либідь, 1996. - 320 с.
2. Інформаційний збірник МОН України. - 2003. - № 24. -К.: Педагогічна преса, 2003.- С.3-15.
3. Інформаційний збірник МОН України. - 2005. - № 10. - К.: Педагогічна преса, 2005. – С. 3-32.
4. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави // Освіта України. - 2003. - № 34. - С. 2.
5. Круглик Л.І., Паламарчук Л.Б. Вивчення проблеми соціальної географії в школі. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. - 140 с.
6. Максаковский В.П. Географическая картина мира. Ч. I. – Ярославль, 1966. - 311 с.
7. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. - К.: Вища школа, 1996. - 230 с.
8. Профільне навчання: теорія і практика // За ред. Л.А.Липової. - К.: ВВП Компас, 2007. - 192 с.
9. Сиротенко А.Й. Економічна і соціальна географія України. - К.: Освіта, 2001. - 222 с.